

Samenvatting

Nederland is onderweg naar morgen: binnen tien jaar wil het tot de kenniseconomische kopgroep van Europa behoren. Om dat voor elkaar te krijgen zet de overheid zwaar in op de versterking van het beroepsonderwijs. Zij heeft daarvoor een beleidsprogramma ontwikkeld en gelden vrijgemaakt om de beroepsopleidingen in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo), het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en het hoger beroepsonderwijs (hbo) tot grotere prestaties te bewegen.

De overheid gaat ervan uit dat door de leerloopbaan van de jongeren centraal te stellen, meer jongeren een (hoger) diploma zullen behalen. De leerloopbaan centraal stellen betekent een andere tijdshorizon hanteren. De bijdrage van de school is onderdeel van een langer lopend en duurzaam leertraject dat gericht is op gekwalificeerde arbeid. Bij het inrichten en geven van onderwijs komt de nadruk te liggen op *het leren en de voorwaarden daarvoor*, minder op het onderwijs en het onderwijssysteem als zodanig. Er wordt meer met de wensen, behoeften en mogelijkheden van leerlingen rekening gehouden bij de vormgeving van het aanbod en de inrichting van het onderwijs. De vormgeving van het onderwijs verschuift van gestandaardiseerd en aanbodgericht naar persoonlijk en vraaggericht.

Deze verschuiving moet lerenden meer dan nu verleiden tot deelname aan leeractiviteiten. Vooral voor jongeren die cognitief zwak staan en weinig voor schools onderwijs voelen is het belangrijk dat er een aantrekkelijk onderwijsaanbod wordt gerealiseerd. Deze jongeren geven aan dat persoonlijke aandacht en leren door doen voor hen erg belangrijk zijn. Ook voor de anderen moet doorleren, voor een tweede diploma, aantrekkelijk zijn. Maatwerk en leren op de werkplek zijn dan ook belangrijke elementen die in het beroepsonderwijs verder moeten worden ontwikkeld.

De Onderwijsraad ziet drie speerpunten om het beroepsonderwijs aantrekkelijker en krachtiger te maken.

Drie speerpunten

Het eerste speerpunt is dat de trend naar maatwerk met nog meer kracht moet worden doorgevoerd. Leerlingen worden grondiger bevraagd op hun voorkeuren en onderzocht op hun mogelijkheden. Aan de hand daarvan biedt de onderwijsinstelling een geschikt en tegelijkertijd stimulerend traject aan en houdt zij ook steeds de vinger aan de pols, samen met de andere partners in het traject. Hiervoor is aantrekkelijk onderwijs nodig.

Het tweede speerpunt is dat onderwijsinstellingen en bedrijven (nog) veel nauwer en effectiever met elkaar gaan samenwerken om leerlingen een goed onderwijsleertraject te bieden. Arbeidssituaties zijn onontbeerlijk als potentieel krachtige leeromgeving om te bereiken dat jongeren voldoende worden toegerust: alleen schoolse kennis en vaardigheden volstaan niet meer.

Het derde speerpunt: de onderwijssectoren vmbo, mbo en hbo trekken meer samen op om leerlingen een adequate doorlopende leerlijn te kunnen aanbieden. Het is belangrijk dat door het aanleggen van verticale (samenwerkings)verbanden leerlingen zicht krijgen op een verder reikend perspectief en verzekerd zijn van een soepeler overgang. Een regionale aanpak is hierbij van belang.

De raad vindt dit drie zeer belangrijke opgaven voor het beroepsonderwijs. Veel meer leerlingen dan nu moeten een diploma verwerven op het zogenoemde startkwalificatieniveau. Ook moet worden bereikt dat meer leerlingen na het behalen van een diploma doorleren. Beide zaken zijn nodig om het onderwijspeil van de Nederlandse bevolking te verhogen, een belangrijke voorwaarde voor welvaart.

De raad staat dan ook in beginsel positief tegenover het beleidsprogramma *Versterking beroepsonderwijs*. Hij vindt de in gang gezette activiteiten bemoedigend, maar vindt ook dat er meer aandacht moet komen voor de leerloopbaan van de onderwijsdeelnemer. Dat moet tot uiting komen in het meer mee laten wegen van de belangen en het perspectief op verder leren van leerlingen bij het geven, het organiseren en het plannen van onderwijs. Hij vindt dat onderwijs aantrekkelijker gemaakt moet worden. Tegelijkertijd zegt hij daarbij dat een balans moet worden gezocht met de eindtermen die voor de diverse opleidingen van belang zijn.

Er bestaan al een groot aantal projecten en initiatieven die goede aanzetten vormen voor het realiseren van maatwerk, effectievere inrichting van arbeidssituaties als leeromgeving en verticale communicatie. Het is nu nog te vroeg om een definitief oordeel uit te spreken. Wel wil de raad wijzen op een aantal zaken die daarvoor van belang zijn.

Belemmeringen

Er is een aantal belemmeringen aan te wijzen die de ontwikkeling van sterker beroeps- onderwijs bemoeilijken. Dit zijn onder meer:

- Wet- en regelgeving: de drie sectoren kennen elk hun eigen sectorwet. Dit leidt tot belemmeringen zoals verschillende planprocedures voor vmbo en mbo en verschillende toezichtskaders.
- Examensystematiek: aan de examens in de diverse sectoren liggen geheel andere eindtermen ten grondslag, waardoor ontwikkeling van doorlopende leerlijnen en doorstroming wordt belemmerd. Bovendien verschilt de vorm van examinering.
- Doorstroomrechten: de toelaatbaarheid is niet in alle gevallen goed geregeld.
- Bekostigingssystematiek: onder meer de strakke koppeling van instroommoment (teldata) en financiering beperkt de mogelijkheden voor flexibilisering van onderwijs en een soepele overstap van leerlingen van de ene naar de andere leerroute.
- De verantwoordelijkheidsverdeling voor de kwaliteit van het leren op de werkplek is formeel wel geregeld, maar instrumentatie voor een goede kwaliteitsborging is nog onvoldoende.

Aanbevelingen

De raad realiseert zich terdege dat om de gewenste kwalificatiewinst via de drie speerpunten te bereiken, er een aantal zaken grondig moet worden aangepakt. Hij stelt het volgende voor.

Maatwerk

Het is nodig een eigen didactiek voor het beroepsonderwijs te ontwikkelen. Leren in arbeidssituaties moet daarbij een grote plaats innemen, alsmede het duurzame en langetermijnperspectief van de arbeids- en beroepsidentiteit. De raad beveelt voorts de ontwikkeling aan van beoordelingssystemen die steunen op Europese en landelijke standaarden, maar ook rekening houden met bijzondere situaties. Certificering, assessment-instrumenten en portfolio zijn hierbij belangrijke methoden om de variëteit in de beoordelingen aan te kunnen. De opvoedende rol van de school verdient daarbij evenzeer aandacht. Informatie- en communicatietechnologie (ict) moet effectief worden ingezet voor de ontwikkeling van maatwerktrajecten.

Leren op de werkplek

De raad beveelt aan het leerpotentieel van werkplekken beter te benutten. Daarvoor is een nauwe binding en samenwerking nodig tussen onderwijs en bedrijfsleven. Het maken van financiële en bestuurlijke afspraken over en weer is daarvoor van belang. Daarbij passen ook onorthodoxe mogelijkheden als inkoop van leermogelijkheden in bedrijven door scholen, fiscale ondersteuning en het nadenken over een educatieve ARBO-wet. Belemmeringen voor een adequate samenwerking tussen bedrijfsleven en onderwijs moeten daarbij worden weggenomen; zo'n belemmering is bijvoorbeeld de financieringssystematiek. Meer dan voorheen moet tussenschoolse flexibiliteit in het volgen van onderwijs voorop staan. Financiering, zowel waar het gaat om de onderwijsdeelnemers als om de onderwijsinstellingen, mag daarbij geen belemmering vormen. Geld moet leertrajecten volgen.

Verticale samenwerking en communicatie

Bevordering van het verticale verband verlangt de aanpak van een aantal belemmeringen die voortvloeien uit wet- en regelgeving en de institutionele organisatie van het onderwijs: de examensystematiek die in de drie sectoren verschillend is, de schotten tussen de diverse bekostigingssystemen en de verschillen in toezichtskaders met elk hun eigen eisen. Harmonisatie en experimenteeruimte zijn hier nodig om de verschillende sectoren meer met elkaar te laten sporen. Kleinschalige gezamenlijke voorzieningen tussen de sectoren kunnen verder worden uitgebouwd.

Er moet door de betrokken instellingen en bedrijven, en ook door de overheid, meer in termen van een leerketen gedacht worden: elk van de sectoren draagt maar een stuk bij aan de leerloopbaan van de leerling. Het besef van 'een schakel in een ketting' te zijn, hoort nadrukkelijker in allerlei organisatorische en planmatige beslissingen meegewogen te worden. Dat geldt overigens ook voor de verenigingen van onderwijsdeelnemers zelf: hun belangenbehartiging strekt verder dan alleen de sector waarvoor ze staan.

Alternatieven

De raad vindt ten slotte dat verhoging van het onderwijspeil van de bevolking niet alleen een zaak van het beroepsonderwijs is. Hij ziet ook andere mogelijkheden, zoals de versterking van de scholingsmogelijkheden voor werkenden en niet-werkenden (een leven lang leren) en het lossen maken van de structuren van het onderwijssysteem voor 12-18-jarigen.